

9. Kaupunginarkisto

Henkilökunta. Kaupunginarkistonhoitajana oli edelleen filosofian maisteri R. N. Rosén, arkistonhoitajina filosofian maisteri V. U. I. Mattila ja filosofian maisteri, sittemmin filosofian tohtori S. I. Möller, toimistonhoitajana neiti A. Sourra ja vahtimestarina herra E. Parkkali. Tilapäisenä amanuenssina oli koko vuoden filosofian maisteri S. M. Lindstedt. Kaupunginhallituksen myönnettyä tarvittavan määrärahan palkattiin tilapäiseksi arkistoapulaiseksi 1. 7. alkaen kansanhuoltotoimiston monivuotinen arkistonhoitaja E. Korhonen, joka kuitenkin sairastui samoihin aikoihin, jolloin hänen siirtymisensä arkiston palvelukseen tapahtui, ja oli yhtäjaksoisesti sairauslomalla kertomusvuoden loppuun. Kesälomasijaisena toimi 1. 6. ja 31. 8. välisenä aikana ylioppilas Y. Kihlberg. Temppeleaukion kalliosuojan arkistovaraston lämmittämisestä huolehti vahtimestarin kesäloman aikana herra O. Ihalainen. Kaupunginarkistonhoitaja Rosénin ollessa 12. 4. ja 26. 5. välisenä aikana sairauslomalla ja hänen osallistuessaan 8—17. 11. välisenä aikana erääseen Ruotsissa pidettyyn arkistokokoukseen hänen sijaisenaan oli arkistonhoitaja Mattila. Arkistonhoitaja Möller oli 8—23. 8. välisenä aikana sairauslomalla.

Toimisto- ja arkistotilat. Kaupunginarkiston varsinaisina sijoituspaikkoina olivat Temppeleaukion kalliosuoja sekä vuokratilat Ruotsalaisessa Kauppakorkeakoulussa Runeberginkadun 10:ssä, jossa olivat toimisto ja ajankohtaisia selvittelyjä varten eniten käytetty osa arkistoaineistoa. Arkiston hallintaan siirtyi 1. 7. lisäksi eräiden kansanhuoltotoimiston arkiston asiakirjojen säilytyspaikkana ollut pienehkö osa Erottajan kalliosuojaa, johon toimiston lakkauttamisen yhteydessä keskitettiin kaikki sen hallussa olleet, kaupunginarkiston hoidettaviksi luovutetut asiakirjat.

Kaupunginarkiston muuttaessa Runeberginkadun 10:een asiakirjojen säilytysmahdollisuudet paranivat huomattavasti, mutta lisätilaa ei saatu kuin nimeksi. Sen vuoksi jouduttiin jatkuvasti harkitsemaan keinoja tilakysymyksen selvittämiseksi. Eräänä edistysaskeleena näissä suunnitelmissa mainittakoon kaupunginhallituksen 16. 12. tekemä periaatepäätös, jonka mukaan kaupunginarkisto sijoitetaan 12. kaupunginosaan aikanaan rakennettavaan sosiaalivirastotaloon. Arkiston on arvioitu tarvitsevan toimisto- ja arkistotilaa yhteensä n. 3 400 m². Koska kestää vuosia, ennenkuin sosiaalivirastotalo valmistuu, on aivan lähiaikoina ratkaistava kysymys väliaikaisten lisätilojen saamisesta mm. niille virka-arkistoille, joita yhä on Pohj. Esplanaadikadun ja Senaatintorin välisten vanhojen talojen sokkeloissa, työskentelypaikoiksi täysin sopimattomissa kellarikerroksissa.

Eräät Runeberginkadun 10:n arkistotiloissa havaitut puutteellisuudet korjattiin kiinteistönomistajan toimesta. Temppeleaukion kalliosuojassa, jossa alun perin oli eräitä rakenteellisia heikkouksia, on vuosien mittaan ilmaantunut erilaatuisia vikoja, pahimpana näistä on mainittava pohjakerroksen lattiapinnassa ilmennyt kosteus. Perusteellisen korjauksen ensimmäisenä edellytyksenä olisi kuitenkin, että asiakirjoilla täytetty suoja voitaisiin tyhjentää, mutta toista säilytyspaikkaa ei toistaiseksi ollut käytettävissä. Erottajan kalliosuojan arkistovarastossa ei sinä lyhyenä aikana, minkä se on ollut kaupunginarkiston hallinnassa, ole havaittu vikoja.

Toiminta kunnallisena arkistokeskusviranomaisena

Esitykset ja lausunnot. Kunnalliseen arkistohallintoon kuuluvista, kaupunginarkiston antamista lausunnoista mainittakoon seuraavat:

kaupunginhallitukselle: 4. 1. Suomen Arkkitehtiliiton anomuksesta avustuksen myöntämisestä ns. kansallisromanttisen helsinkiläisarkkitehtuurin valokuvauttamista varten; 31. 3. Lippuvalmistamo-nimisen liikkeen anomuksesta saada käyttää Helsingin vaakunaa eräissä valmisteissaan; 31. 3. kansanhuoltotoimiston arkiston vastaisesta hoidosta ja sen hoitajan E. Korhosen siirtämisestä kaupunginarkiston palvelukseen; 1. 6. Helsingin vaakunan käyttöä koskevista herralla J. Kuusiston ja Toiminimi A. Uferin anomuksista; 22. 7. vieraanvaraisuuden osoittamisesta erälle pohjoismaisen arkistokokouksen osanottajille; 28. 9. kenraalimajuri V. Svanströmin tekemästä, Helsingin kansanhuollon historiikin kirjoittamista koskevasta ehdotuksesta; 11. 11. Oy. Stockmann Ab:n anomuksesta saada käyttää Helsingin vaakunaa eräissä valmisteissaan ja 22. 11. palkkaluokituskomitean mietinnöstä;

virastotalokomitealle: 22. 3. suunnitteilla olevasta sosiaalivirastotalosta kaupunginarkistolle varattavista tiloista; sekä

järjestelytoimistolle: 1. 12. erästä aloitetoimikunnassa käsiteltävänä olevasta aloitteesta.

Tarkastukset ja neuvonta. Arkiston johtosäännön 11 §:n mukaisia tarkastuksia suoritettiin rahatoimiston, kiinteistöviraston asemakaavaosaston, rakennusviraston tiliviraston, sähkölaitoksen, huoltoviraston kassa- ja tiliosaston, suomenkielisten kansakoulujen kanslian, Haagan suomenkielisen kansakoulun, lastentarhain lautakunnan toimiston ja kansanhuoltotoimiston arkistoissa. Arkistonhoidollista neuvontaa annettiin useissa eri yhteyksissä. Vaakuna- ja virkasinetikysymyksistä annettiin useita lausuntoja; viimeksi mainitut olivat erityisen ajankohtaisia sen vuoksi, että siirtymisen 30. 8. 1951 vahvistetun kaupunginvaakunan, uusien sinettien ja leimasimien käyttöön tulee tapahtua viimeistään v:n 1955 loppuun mennessä.

Koska pääosaltaan kaupunginarkistossa säilytettäviä, entisen Helsingin merimieshuoneen arkiston asiakirjoja oli, paitsi valtionarkistossa, huomattava määrä myöskin merenkulkuhallituksessa, herätettiin kysymys kaikkien näiden hajalle joutuneiden osien yhdistämisestä. Kaupunginarkistonhoitajalle suotiin tilaisuus tarkastaa kesällä 1954 Vanhan kirkon korjaustöiden yhteydessä tavatut, ilmeisesti toistasataa vuotta tietymättömissä olleet seurakunnalliset asiakirjat, joiden merkitys todettiin varsin huomattavaksi.

Toiminta asiakirjavarikkona ja tutkimuslaitoksena

Asiakirjasiirot. Asiakirjoja luovuttivat kertomusvuonna seuraavat virastot, laitokset ja yksityiset virkamiehet:

kaupunginhallitus; kaupunginhallituksen asiamiesosasto; tilastotoimisto; kiinteistövirasto; rakennusviraston tilivirasto; satamalaitoksen satamarakennus- sekä varastoisia- ja laiturihuolto-osastot; kouluhammasklinikka; Kivelän sairaala; lastensuojeluviraston suojelukasvatus-, turvattomien lasten huolto- sekä äitiys- ja perhelisätoimistot; työnvälitystoimisto; holhouslautakunta; urheilu- ja retkeilytoimisto; suomenkielisten kansakoulujen kanslia; Haagan suomenkielinen kansakoulu; lastentarhain lautakunnan toimisto; majoituslautakunta; kansanhuoltotoimisto; kiinteistöjohtaja J. Kivistö; apulaiskaupunginsihteeri T. Törnblom; kanslias sihteeri P.-E. Gustafs; diplomi-insinööri E. Krogeus; sekä kansakoulujen tarkastaja A. Huuskonen.

Asiakirjoja luovuttivat tai lahjoittivat lisäksi: merenkulkuhallitus ja valtionarkisto entisen Helsingin merimieshuoneen arkistoa; majurinrouva S. Söderberg kirjeitä 1900-luvun alkuvuosilta; vapaaherra C. Standertskjöld-Nordenstam Kulosaaren huvilakaupunkia koskevia asiakirjoja; sekä lakitieteen kandidaatti L. H. von Willebrand Ruotsissa säilytettävän Helsingin v:n 1696—1707 suuren kartan valokuvajäljennökset. Kaikkiaan kertyi asiakirja-aineistoa edellä mainittujen luovutusten yhteydessä n. 540 m.

Asiakirjojen mikrofilmaamista jatkettiin valokuvauttamalla mm. Helsingin jakamatoman seurakunnan arkistossa olevia, kaupungin vaiheiden kannalta tärkeitä asiakirjoja 1700-luvulta ja 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä sekä maistraatin ja raastuvan-, kämneri- ja meritullioikeuksien pöytäkirjoja 1600- ja 1700-luvuilta.

Inventoimis- ja muut arkiston sisäiseen hoitoon kuuluvat työt. Kertomusvuoden aikana jatkettiin arkiston uusimis- ja kunnostamistöitä. Uusi viitejärjestelmä otettiin arkistovarastoissa käytäntöön. Arkiston yleisluettelo uusittiin siirtymällä Viscard-järjestelmään. Lokerokortisto, joka valmiina tulee esittämään Helsingissä 1500-luvulta nykypäiviin toimineiden viranomaisten nimitykset ja tehtävät ym., voitiin vihdoin panna alulle.

Kertomusvuonna vastaanotetut asiakirjaleveranssit tarkastettiin ja sijoitettiin paikoilleen luovutusluetteloiden mukaan.

Seuraavat asiakirjat järjestettiin ja luettelointiin osittain tai kokonaan: maistraatin saapuneet ja lähteneet kirjeet sekä ratkaistut asiat; teollisuus- ja manufaktuuriatilastot; konkurssiasiat 1850-luvulta; entisen kunnallisen huutokauppakamarin arkisto; holhouslautakunnan arkisto; Lapinlahdenkadun vanhan kansakoulun arkisto; Kulosaaren huvilakaupungin ja sen yhteydessä toimineiden yhtiöiden asiakirjat; entisen Helsingin merimieshuoneen arkisto; T. Hartmanin Helsinki-kokoelma; sekä E. Ehrströmin yksityisarkisto. Hakemistojen laatimista 1700-luvun maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin jatkettiin. Kertomusvuonna löydetty seurakunnalliset asiakirjat 1700-luvulta olivat väliaikaisesti sijoitettuina kaupunginarkistoon, jossa ne järjestettiin käyttö- ja mikrofilmauskuntoon. V. 1953 hankitut 1600- ja 1700-lukujen karttojen mikrofilmien suurennukset järjestettiin.

Käsikirjasto. Tavanmukaisia kirjaston luettelointistöitä jatkettiin. Painotuotteita lahjoittivat: Suomen Arkkitehtiliitto; Qy. Perkko; Universitetsbiblioteket, Lund; Svenska Handelshögskolan, Helsinki; dosentti S.-E. Åström; valtionarkisto; Stadshistoriska institutet, Tukholma; Wihurin säätiö; Stockholms stadsarkiv; eversti G. Hahr, Tukholma; kaupunginarkistonhoitaja R. Rosén; Oy. Stockmann Ab.; Helsingin toinen lyseo; presidentti K. J. Ståhlbergin perikunta; merenkulkuhallitus; Sipoon kunnantöimistö; arkistonhoitaja S. Möller; konsuli S. Jacobsson; Hackman & Co; Suomen Sukututkimusseura; Riksarkivet, Tukholma; valtiotieteen maisteri H. Soininvaara; rouva K. Ilves; Helsingfors Sparbank; Ab. Svenska Tobaksmonopolet, Tukholma; kirjastonhoitaja G. Kerkkonen; Helsinki-Seura; Erhvervsarkivet, Aarhus; sekä Rigsarkivet, Kööpenhamina. Kirjastoa kartutettiin lahjoitusten, vaihtojen ja ostojen kautta 296 niteellä.

Kirjeenvaihto ja arkiston käyttö. Saapuneita kirjeitä merkittiin diaariin 125 (v. 1953 144) ja lähteneitä 94 (87). Jäljennöksiä, todistuksia ja kirjallisia selvityksiä annettiin 133 (132). Puhelimitse hoidetuista lukuisista tiedusteluista ja selvityksistä ei pidetty luetteloa. Tutkijain käyntejä merkittiin toimistossa 111 (131) ja Temppeleauktion arkistovarastossa 206 (160). Tutustumiskäyntejä järjestettiin tarvittaessa. Asiakirjoja lainattiin eri virastoille 91 (39) yksikköä.

Katsaus kaupunginarkiston toimintaan v. 1945—54. Kaupunginarkisto aloitti työkentelynsä erittäin vaikeissa olosuhteissa kevättalvella 1945. Toiminnan perustana oli v. 1939 vahvistettu yleinen arkistolaki toimeenpanoasetuksineen, mutta kunnallisilla viranomaisilla enempää kuin arkistomiehilläkään ei silloin vielä ollut kokemusperäistä käsitystä siitä, mihin laaditut säännökset tosiasiallisesti velvoittivat kuntia ja missä määrin oli mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen. Arkistoja oli sodan aikana vanhoissakin virastoissa jouduttu laiminlyömään ja uusissa, erikoistehtäviä suorittamaan perustetuissa oli tuskin ehditty ajatella hetken kiireellisintä tarvetta pitemmälle. Miltei kaikkialla oli siten sekä jatkuvasti välttämättömiä että nopeasti kaiken merkityksensä menettäneitä papereita ruuhkautumassa. Sodan vuoksi suoritettujen asiakirjojen evakuoinnit paikasta toiseen sekä suoranaiset tuhoutumiset on myös muistettava sekavuuden lisääjinä. Erityisen vaikea ongelma oli kaupunginarkiston perustamisvaiheessa sille annettu tehtävä huolehtia v:n 1945—46 vaihteessa kaupunkiin yhdistettävän liitosalueen kunnallisten arkistoinesten talteenottamisesta ja saattamisesta kaupungin kannalta käyttökelpoisiksi.

Yleisohjelmaksi kaupunginarkiston alkavaa toimintaa varten asetettiin tietojen levittäminen arkisto-olojen uudistuksen päämäärästä, eri virastoihin ulottuvan primäärisen arkistohallinnon hahmottelu, perustietojen hankkiminen asiakirjojen määrästä, vuotuisesta kasvusta ym. sekä välttävien säilytystilojen saaminen sellaisia asiakirjoja varten, joista viranomaiset eivät itse voineet tyydyttävästi huolehtia. Seuraavana vaiheena oli kaupunginarkiston taholta suoritettava tarkastustoiminta ja siihen liittyen virastojen omakohtainen arkistojen lajittelu ja järjestäminen.

Kaupunginarkiston kymmenennen toimintavuoden päättyessä todettiin, että edellä lyhyesti kuvatusta ohjelmasta paljon tosin vielä oli saavuttamatta, mutta että kunnallis-

ten arkisto-olojen uudistus ja kaupunginarkiston perustaminen oli osoittautunut tarpeen vaatimaksi. Työmaa oli ollut laajempi ja vaikeampi, mutta samalla antoisampi kuin aluksi otaksuttiin ja saadut kokemukset arvokkaita yleistäkin arkistohallintoa ajatellen. Jo se, että jatkuvasta sijoituspulmasta huolimatta eri virastoista ja laitoksista kertomusvuoteen mennessä oli voitu siirtää kaupunginarkistoon n. 5 000 jm asiakirjoja, oli omiansa helpottamaan viranomaisten haltuun toistaiseksi jääneen aineiston hoitoa. Vaikka eräiden keskeistenkin virastojen yhä oli pakko pitää asiakirjojaan turvallisuuden kannalta aliarvoisissa säilytyspaikoissa ja säilytyspaikkojen laatu vuorostaan vaikutti arkistojen järjestämis- ja säilymismahdollisuuksiin, oli tilanne kertomusvuonna aivan toinen kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Miltei kauttaaltaan viranomaiset suhtautuivat yhä ymmärtäväisemmin kaupunginarkiston taholta esitettyihin näkökohtiin ja käsitettiin, että tavoitteena yksinomaan oli todella säilyttämisen arvoisten asiakirjojen saattaminen sekä jokapäiväisessä työssä että myöhemminkin helposti hallittaviksi ja käyttökelpoisiksi. Valistusmielessä varsin hyödyllisiä lienevät tarkastusten ja opastuskäyntien yhteydessä tapahtuneiden neuvottelujen ohessa olleet ne selvittelyt, jotka viranomaisten tai yksityisten virkamiesten pyynnöstä voitiin suorittaa kaupunginarkistoon keskitettyjen ja siellä yhtenäisesti järjestettyjen asiakirjojen tai muualla olevista asiakirjoista laadittujen luetteloiden ja selosteiden perusteella. Mitä virastoissa yhä oleviin ja niihin kertyviin asiakirjoihin tulee, korosti kaupunginarkisto johdonmukaisesti sitä jo arkistolaissa selvästi lausuttua periaatetta, että tällaisen aineiston järjestäminen ja kunnossapitäminen oli virastoille kuuluva velvollisuus. Kuitenkin oli kaupunginarkiston toisinaan pakko ottaa vastaan asiallisesti liian nuorta asiakirja-aineistoa ja itse huolehtia sen järjestämisestä. Erikoiskoulutuksen saanutta vähälukuista henkilökuntaa jouduttiin siten varsinkin alkuvuosina käyttämään aikaaviepien, verraten toisarvoistenkin järjestelytehtävien suorittamiseen.

On luonnollista, että kaupunginarkiston työ kuluneena kymmenvuotiskautena varsin suuressa määrin oli suuntautuneena myöhäisten, vasta syntymässä olevien tai muutaman vuosikymmenen ikäisten arkistojen erilaatuisten teknillisten probleemien käsittelyyn sekä kysymyksiin, jotka olivat yhteydessä virastotoiminnan rationalisointiin. Täyttääkseen tehtävänsä Helsingin menneisyyttä vaalivana tutkimuslaitoksena kaupunginarkisto moderneihin arkistoihin kohdistuvan toimintansa ohella ryhtyi saattamaan v:n 1875 kunnallishallinnollista uudistusta vanhemmat kaupungin virastojen ja muiden elinten arkistot tutkijoille käyttökelpoisiksi. Oltuaan aikaisemmin etupäässä vain satunnaisten harrastajien aarreaittoja Helsingin vanhat arkistot, eri arkistojen ja asiakirjasarjojen ollessa rinnakkain käytettävissä ja keskenään verrattavissa, vähitellen voivat hyödyttää järjestelmällistäkin tutkimusta. Mainittakoon, että monet yliopistossa tai muissa korkeakouluissa esitettyjen opinnäytteiden kirjoittajat ovat jo käyttäneet kaupunginarkiston asiakirjoja lähdeaineistonaan. Tutkimustyön edistämiseksi ja toimintamahdollisuuksiensa parantamiseksi kaupunginarkisto asiakirja-aineistonsa rinnalle hankki n. 6 000 nidettä käsittävän käsikirjaston sekä luetteloita ja jäljennöksiä muualla olevista, kantakaupunkia ja esikaupunkeja koskevista asiakirjoista ja kartoista. Kunnallishallinnon uudistusta vanhemman aineiston lisäksi vastaanotettiin eräiden yksityisten järjestöjen, laitosten, liike- ja teollisuusyrietysten sekä yksityishenkilöiden arkistot ja asiakirjakokoelmat, joiden talteenotto ja käyttökelpoiseksi saattaminen on tärkeätä talous- ja yhteiskuntahistorian tutkijoille. Arkiston esittelykäyntejä järjestettiin vuosien kuluessa useita, mutta tilanpuutteen vuoksi ainoastaan rajoitetulle piirille, esim. muutamien yhdistysten jäsenille ja luentosarjojen kuulijoille. Aivan uusia mahdollisuuksia tulee avautumaan kaupunginarkistolle myöskin tutkimuslaitoksena, kun saadaan tarkoituksenmukaiset tilat.

Tulot ja menot. Kaupunginarkiston kertomusvuoden tulot käsittivät annetuista todistuksista ym. kertyneitä lunastusmaksuja yhteensä 1 745 mk (3 250 mk). Arkiston menot, tilitysvuokrat mukaanluettuina, nousivat 8 565 208 mk:aan (7 861 372 mk). Lisäksi arkisto kertomusvuoden varrella joutui käyttämään yleisistä kalustonhankintamäärärahoista 35 000 mk käytetyn kirjoituskoneen ostoon sekä kaupunginhallituksen yleisistä käyttövaroista 50 000 mk opintomatka-apurahana kaupunginarkistonhoitaja Rosénille, 39 712 mk arkistovarastojen lattiain kyllästämisen loppuunsaattamiseen ja 3 885 mk ylimääräisen asiakirjasiirron suorittamiseen.